

Андросюк В'ячеслав Георгійович,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат психологічних наук,
професор;
Пакліна Тетяна Олександрівна,
ад'юнкт докторантури та ад'
'юнктури Національної академії
внутрішніх
справ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Суттєве загострення криміногенної ситуації в Україні, про що свідчить збільшення кількості особливо тяжких кримінальних правопорушень майже на 70 %, зокрема умисних вбивств (понад 90 %), а отже, і значні перевантаження в роботі слідчих підрозділів, спонукає до розширення можливостей використання досконалих сучасних наукових технологій проведення досудового розслідування в кримінальному провадженні. Однією з таких технологій є поліграфне дослідження, яке, не зважаючи на понад 80-річну історію використання у сфері протидії злочинності, ще не одержало одноставного тлумачення, як щодо меж його компетенції, так і нормативно-правового регулювання. Ураховуючи перспективність вивчення світового досвіду поліграфних досліджень у діяльності правоохоронних органів України загалом, та розслідування правопорушень зокрема, вважаємо зазначену проблематику актуальною.

Використання поліграфа в розслідуванні злочинів практикується більш ніж у 60 країнах світу. У Японії свідчення поліграфа приймають як докази суди всіх інстанцій. У США рішення про урахування результатів поліграфного обстеження як доказів приймає особисто суддя. Подібний регламент роботи з поліграфом пригнаний багатьом країнам західної Європи, окрім Німеччини, де визнання даних поліграфа як доказів заборонено законодавчо.

Світова юрисдикція по-різному регламентує порядок застосування поліграфних досліджень під час розслідування правопорушень. У деяких країнах (Литва, Молдова, окремі

штати США) застосування поліграфа врегульовано окремими законами, в інших (Великобританія, Македонія, Польща, Сербія, Словенія, Угорщина, Чорногорія) - окремими нормами законів, які регламентують більш широке коло суспільних відносин. У низці країн (Білорусь, Болгарія, Ізраїль, Південна Корея, Росія, Чеська Республіка) застосування поліграфа під час розкриття та розслідування злочинів урегульовано підзаконними нормативно-правовими актами, а подекуди (Естонія, Індія, Казахстан, Канада, Латвія, Сінгапур, Фінляндія, Японія) це питання взагалі нормативно не врегульовано, проте його результати враховують прецедентно. В Україні поліграф належить до нетрадиційних, і здебільшого додаткових, засобів отримання доказів, який, на нашу думку, дедалі стає більш поширеним та затребуваним. Фактично наукова обґрунтованість застосування поліграфа для вирішення різноманітних завдань правоохоронної діяльності вже не викликає сумнівів у більшості науковців і практиків. Проблема нормативно-правового регулювання застосування цього засобу під час розкриття та розслідування злочинів особливо актуалізувалася після затвердження рішенням колегії МВС від 25 липня 2008 р. № 17км/1 Програми протидії злочинам проти життя та здоров'я проти особи на 2008-2012 рр., п. 4.23 якої було передбачено системне використання в роботі з розкриття злочинів проти життя та здоров'я особи психофізіологічних опитувань підозрюваних, обвинувачених, свідків і потерпілих із застосуванням поліграфа згідно з чинним законодавством.

Нині застосування поліграфа в кримінальному судочинстві України здійснюється на підставі ст. 101, 102, 242-244, 332 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України в комплексі з положеннями Закону України «Про судову експертизу». З огляду на диспозиції зазначених статей, захист прав і законних інтересів людини, незалежно від її процесуального статусу - ключова концептуальна ідея чинного КПК України. Слідчий, ураховуючи цю обставину, повинен застосовувати комплекс норм закону, пов'язаних зі збиранням доказів таким чином, щоб їх застосування не призводило до порушення встановлених Конституцією України та іншими нормативними актами прав громадян.

Отже, головними принципами перевірки на поліграфі повинні бути безпристрасність, об'єктивність, професіоналізм.

Поліграфні дослідження застосовують під час проведення досудового розслідування в резонансних кримінальних провадженнях та на рівні головних управлінь та МВС України. Слідчі районні відділи не застосовують поліграфи з різних причин. Водночас його використання, на нашу думку, могло б скоротити кількість помилок під час кваліфікації кримінального правопорушення. Не кожен слідчий, за певних обставин, може одразу визначитись із кваліфікацією злочинного діяння, зокрема в разі, коли кримінальні правопорушення вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань за однією статтею Кримінального кодексу України, а під час досудового розслідування, провівши слідчі дії та отримавши висновки експертів, через значний час дії підозрюваного перекваліфікують. Застосування поліграфного дослідження дає змогу слідчому одержати висновок стосовно умислу особи щодо вчинення вбивства, або його відсутності, а також сформувати додаткову доказову базу. Зазначене уможливило належну кваліфікацію кримінального провадження під час досудового розслідування та з'ясування того, чи заздалегідь особа планувала вбивство, чи вчинила його через необережність.

Відповідно, кваліфікація правопорушення за різними статтями Кримінального кодексу України, наприклад ст. 115 (Умисне вбивство) чи ст. 119 (Убивство через необережність), передбачає різні покарання за вчинені дії. Тому психофізіологічне дослідження за допомогою поліграфа досить швидко допомагає слідчому провести досудове розслідування не порушуючи його повноту, об'єктивність і всебічність.

Найбільш перспективними вважаємо такі напрями застосування результатів поліграфних досліджень:

- застосування поліграфа для встановлення причетності чи непричетності опитуваної особи до вчинення злочину, підтвердження або спростування раніше отриманих свідчень, а також з'ясування обставин злочину;
- усебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи, виявлення серед них як таких, що викривають, так і таких,

що виправдовують обвинуваченого, а також з'ясування обставин, що пом'якшують чи обтяжують його відповідальність;

- розшук осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

Особливо проведення поліграфного дослідження є доцільним у разі, коли підозрювана в учиненні вбивства особа сама наполягає на його проведенні з метою довести слідству свою невинуватість у вчиненні убивства та перевірки її алібі щодо власних дій чи дій особи, яка є співучасником злочину та інших обставин, спрямованих на її захист, що повністю відповідає вимогам ч. 1 ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якої особа вважається невинною у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Зазначене, на нашу думку, обґрунтовує необхідність визнання висновку поліграфного дослідження доказовою базою в разі одержання результатів, що підтверджують невинуватість особи, а також у разі відсутності інших доказів її вини, окрім переконань слідчого та свідчень свідків, які не є безпосередніми очевидцями вбивства в учиненні якого особу підозрюють. Саме тому доцільно доповнити ч. 2 ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України словами: «Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, у тому числі отриманих унаслідок проведення поліграфного дослідження на вимогу та за згодою підозрюваного, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом».